

PÄÄKIRJOITUS

Historian opetuksen muuttuva merkitys

Kaisa Vehkalahti

Uudet perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteet astuvat voimaan elokuussa. Samaan aikaan käynnissä on myös muita muutosprosesseja, jotka ovat nostaneet erityistä tarvetta keskustelulle historian ja yhteiskuntaopin opetuksen asemasta, sen tavoitteista ja oppiaineiden laajemmasta yhteiskunnallisesta merkityksestä. Koko koulutussektoriin kohdistuvat mittavat leikkaukset heittävät keskustelun ylle oman synkän varjonsa, huolen tulevaisuudesta, sillä keskustelu opetuksen sisällöistä ja tavoitteista ei voi koskaan olla irrallaan poliittisista ja taloudellisista linjauksista.

Opetukseen ja opettajuuteen kohdistuvat muospaineet, ja erityisesti historianopetuksen muuttuva tehtävä ovat pohdittavina useissa Kasvatus & Ajan numeroon 2/2016 sisältyvissä teksteissä. Historian opetuksen muuttuva merkitys näkyy perusopetuksen uudessa opetussuunnitelmassa, jossa opetuksen tavoitteet eivät palaudu ympäröivään yleissivistämisen ajatukseen, vaan tavoitteeksi asetetaan nuorten kasvu vastuullisiksi, aktiivisiksi ja erilaisuutta ymmärtäviksi yhteiskunnan jäseniksi:

Historian opetuksen tehtävänä on kehittää oppilaiden historiatietoisuutta ja kulttuurien tuntemusta sekä kannustaa heitä omaksuma vastuullisen kansalaisuuden periaatteet. Menneisyyttä koskevan tiedon avulla oppilaita ohjataan ymmärtämään nykyisyyteen johtanutta kehitystä, henkisen ja aineellisen työn arvoa sekä pohtimaan tulevaisuuden valintoja. Oppilaita ohjataan näkemään yksilön merkitys historiallisena toimijana sekä oivaltamaan toiminnan taustalla esiintyviä tekijöitä ja ihmisten motiiveja. Tarkoituksena on tukea oppilaiden identiteetin rakentumista sekä edistää heidän kasvuun aktiivisiksi ja erilaisuutta ymmärtäviksi yhteiskunnan jäseniksi. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 257.)

Kuten Anna Veijola tähän Kasvatus & Ajan numeroon sisältyvässä artikkelissaan jäsentää, uudet opetussuunnitelman perusteet korostavat historian opetuksen merkitystä monilla eri tasoilla: nuoren yksilöllisessä identiteettityössä, yhteiskunnallisen osallistumisen ja kansalaisuuden tasolla, sekä kriittisen tiedon käsittelyn tasolla. Uusi opetussuunnitelma heijastaa laajempaa ihmistieteissä tapahtunutta muutosta suhteessa siihen, mitä tiedolla ja oppimisella tarkoitetaan. Tiedon tulkinnallisuuden ja moniperspektiivisyyden noustaminen historianopetuksen tavoitteiksi ovat nostaneet historian taidot opetuksen ytimeen. Historian taitoja ovat muun muassa kyky työskennellä menneisyyden ihmisten tuottaminen lähteiden kanssa ja taito tuottaa niiden pohjalta päteviä tulkintoja. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014; Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015.) Uudet opetussuunnitelmat asettavatkin historian ja yhteiskuntaopin opettajat yhä haastavamman tehtävän äärelle: mitä sisältöjä opetuksessa tulisi painottaa, missä laajuudessa ja syvyydessä niitä tulisi käsitellä ja missä suhteessa lähteiden ja niiden tulkinnan kanssa työskentely tulisi olla suhteessa kronologiseen menneisyyden ilmiöiden ja tapahtumien käsittelyyn? Vastauksia taitopainotteisen opetuksen haasteisiin haetaan esimerkiksi *Ajan merkit. Historian käyttö ja opetuksen* kirjoittajien Sirkka Ahosen ja Jukka Rantalan haastattelussa. Essi Aarnio-Linnanvuori puolestaan pohtii ilmiöperustaisen ja tieteidenvälisyyttä painottavan opetuksen haasteita artikkelissaan, jonka konkreettisena esimerkkinä toimii ympäristöaiheiden opetus.

Samaan aikaan kun historian opetukselle asetetaan yhä laajempia kriittiseen ajatteluun ja demokraattiseen kansalaisuuteen kasvattamisen tavoitteita, lukion uusi tuntijakoasetus ja opetussuunnitelma kuitenkin pienentävät pakollisten kurssien määrää. Muun muassa Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto ovat ottaneet voimakkaasti kantaa historian opetuksen puolesta. ”Jos yleissivistykseen ja kansalaisvalmiuksiin tähtäävän opetuksen pohja rapautuu, ollaan vaarallisella, historian poliittisen väärinkäytön mahdollistavalla tiellä,” kirjoittivat seurojen puheenjohtajat professori Tiina Kinnunen ja Helsingin Sanomien entinen päätoimittaja Janne Virkkunen Helsingin Sanomissa julkaistussa kannotossaan (HS Mieli-pide 4.5.2016).

Eritystä huolta historiallisen ja yhteiskunnallisen ajattelun rapautumisesta on herättänyt lukion tuntijakokokeilu, joka käynnistyy niin ikään elokuussa. Siihen osallistuvissa kouluissa kokeillaan uutta opetussuunnitelmaa pidemmälle menevää reaaliaineiden valinnaisuutta. Kokeilulukioissa opiskelija voi saada lukion päättötodistuksen opiskelematta ensimmäistäkään kurssia historiaa tai yhteiskuntaoppia. Kokeilu on herättänyt vakavaa huolta siitä, millaiseksi lukio-opetuksen tehtävä ja merkitys tulevaisuudessa nähdään. Niissä puheenvuoroissa, joissa lukioon toivotaan nykyistä pidemmälle menevää valinnaisuutta, vedotaan tyypillisesti työelämän ja jatkokoulutuksen tarpeisiin: keskittyminen tulevan ammatin näkökulmasta olennaisiin aineisiin tasoittaa tietä jatko-opintoihin ja nopeuttaa siirtymistä työelämään. ”Opiskelijoille se merkitsee aivan uusia mahdollisuuksia syventyä opinnoissa ja rakentaa polkuja jatko-opintoihin jo lukion aikana”, totesi opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen helmikuussa, jolloin opetusministeriö käynnisti haun lukion tuntijakokokeiluun (Opetusministeriö 2016). Samassa tiedotustilaisuudessa korostettiin työelämän nopeasti muuttuvaa luonnetta. ”Nopeasti muuttuvassa maailmassa osa siitä, mitä olemme oppineet, vanhenee nopeasti. Kun työelämä muuttuu nopeammin kuin koskaan ja ammatteja katoaa ja uusia syntyy, omaa osaamista on kehitettävä läpi elämän”, Grahn-Laasonen painotti.

Jatkuvassa muutoksessa oleva työelämä edellyttää kuitenkin myös yleissivistykseen kytkeytyviä valmiuksia. Kuten uusissa opetussuunnitelmien perusteissa linjataan, ei yleissivistys ole pelkästään tietoa, vaan myös valmiuksia ja taitoja toimia nopeasti muuttuvassa maailmassa: kykyä ajatella monipuolisesti, hahmottaa kokonaisuuksia ja havaita eri asioiden välisiä yhteyksiä. Herääkin kysymys, palveleeko mahdollisimman varhainen keskittyminen näitä työelämätarpeita? Eivätkö nuoret päinvastoin hyötyisi pohjakoulutuksesta, joka mahdollistaa myöhemmin ammatti- ja tieteenalojen väliset siirtymät. Historia ja yhteiskuntaoppi ovat juuri niitä oppiaineita, jotka avaavat mahdollisuuksia laajojen yhteiskunnallisten ja kulttuuristen kokonaisuuksien hahmottamiseen sekä kriittiseen ajatteluun. Näitä taitoja tarvitsevat myös tulevaisuuden insinöörit. Samaan aikaan, kun lukio-opetus erikoistuu, yliopistokoulutuksessa korostetaan päinvastoin monitieteisyyttä ja tutkimuksessa peräänkuulutetaan ihmistieteiden, teknisten ja luonnontieteiden välisiä innovaatioita. Vähäiselle huomiolle on jäänyt myös se, että yhteiskuntaoppi muodostaa pohjan laajalle joukolla yhteiskuntatieteellisiä ammatti- ja tieteenaloja, joille hakeutumiseen muut lukion oppiaineet eivät avaa mahdollisuuksia. Ainakaan näiden ammatti- ja tieteenalojen tulevaisuutta ei palvele se, että yhteiskuntaopin opetus lukioissa jäisi jatkossa opiskelijoiden harastuneisuuteen perustuvien valinnaiskursseiden varaan.

Kirjallisuus

Kinnunen, Tiina & Virkkunen, Janne 2016. Onko suomalaisnuorista tulossa historiattomia? Helsingin Sanomat, Mieli-pide 4.5.2016.

- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Määräykset ja ohjeet 2015: 48. Helsinki: Opetushallitus 2015. [www-lähde] < http://www.oph.fi/download/172124_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf > (Luettu10.6.2016).
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus 2014. [www-lähde] < http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf > (Luettu10.6.2016).
- Opetusministeriö 2016. Tiedote 26.2.2016: Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen: Kokeiluilla lukioihin lisää yksilöllisiä opintopolkuja, ajattelun taitoja ja valinnaisuutta. [www-lähde] < <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2016/02/lukio.html> > (Luettu10.6.2016).

FT, dosentti Kaisa Vehkalahti toimii Nuorisotutkimusverkoston tutkimuspäällikkönä.